

5. Европейские пенитенциарные правила // Защита прав человека в местах лишения свободы: Сб. норм. актов и офиц. док. – М.: Юриспруденция, 2003. – 480 с.
6. Як змусити стандарти працювати: Практ. посіб. по ефект. застосуванню міжнар. тюремних правил. – Донецьк: Східн. вид. дім, 2001. – 212 с.
7. Калинин В.Н., Утевский Ю.Б., Яковлев А.М. Советские исправительно-трудовые учреждения. – М.: Госюрлитиздат, 1960. – 75 с.
8. Крахмальник Л.Г., Сапожников И.Г. Назначение и изменение вида исправительно-трудового учреждения: Посібник. – М.: Юрид. лит., 1974. – 72 с.
9. Философский энциклопедический словарь / под ред. Е.Ф.Губского, Г.В.Кораблева, В.А. Лутченко. – М.: Инфра-М., 1998. – 576 с.

Анотація

Марчук А.І. Національні і міжнародні стандарти класифікації засуджених до позбавлення волі. – Стаття.

Питання класифікації засуджених – досить складна теоретична і практична проблема.

Засвоєння моделей негативної поведінки найяскравіше виявляється у осіб засуджених до позбавлення волі. Саме в цьому середовищі виникає необхідність класифікувати засуджених так, щоб звести до мінімуму негативні наслідки такого спілкування.

Ключові слова: особа, засуджена до позбавлення волі, класифікація засуджених, диференціація категорій засуджених, біосоціальна природа особи, засудженої до позбавлення волі, національні та міжнародні стандарти.

Summary

Marchuk A.I. National and international standards of prisoners classification.

– Article.

The question of classification of condemned persons is a difficult theoretical and practical problem.

Mastering of models of negative behavior brightly appears for persons who was condemned to imprisonment. There is a necessity to classify condemned persons in such way that to reduce for the minimum negative consequences of such dialogue in such environment.

Key words: person sentenced to imprisonment, the classification of prisoners, differentiation of categories of prisoners, biosocial nature of a person sentenced to imprisonment, national and international standards.

УДК 343.97

І.С. Павчук

ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК КРИМІНАЛЬНО-КАРАНОЇ ПОВЕДІНКИ

Історично склалось так, що життя людини постійно пов'язане із створенням оточуючого середовища, яке б задовольняло цілу низку потреб спільноти. Ще з доісторичної епохи, коли для захисту від ворожого середовища використовувались печери, людина в двадцятому сторіччі настільки «забудувала» планету, що сама стала ворогом довікллю, яке в зворотному напрямку здатне привести до безповоротних і непередбачуваних для самої людини наслідків.

Досягнення людського генія в двадцять першому столітті, його здобутки в науці і техніці несумісне ні з тим, що було ним створене в усі попередні епохи, ні, умовами його безпечного існування та здорового розвитку. Темпи життя і зростання вимог в задоволенні потреб незрівнянно збагатили та збільшили будівництво і спорудження оточуючого середовища. Архітектурні здобутки є символом епохи, на пряму думки, розкоші і жебрацтва, загальної психологічної підтримки індивідуального сприйняття прекрасного, однак при цьому вони є також і чинником впливу на формування поведінки людини, в тому числі і злочинної.

Психологи стверджують, що оточуюче візуальне середовище прямо впливає на психологічний і фізичний стан індивіда.

Особливості візуального сприйняття людиною простору і форми через одержання інформації про їх будову і гармонійну єдність, а також специфіка психофізіологічних відчуттів людини від її функціональної діяльності та споглядання простору й огорожувальних конструкцій приносять людині усвідомлення своєї причетності до природи і через те умиротворення і духовну рівновагу.

Залежно від того, як сформовані просторова архітектура і візуальна форма будинків, а також навколишній штучний або природний ландшафт, може бути спровокована або навпаки відвернена спроба вчинення злочину. Прикладом подібного психологічного каталізатора протиправних дій можуть служити темні провулки, захаращені двори, а також агресивне візуальне середовище стандартної архітектури, що прийшла в наше життя, особливо в життя сучасних мегаполісів ХХ в період радянського планування.

Значення юридичної науки у профілактиці протиправних проявів у зонах найбільшої концентрації людей все більше зростає. З урахуванням цього, розробка проблеми удосконалення напрямів і форм боротьби із злочинністю у міських поселеннях є сьогодні одним з найактуальніших завдань.

Поява різних напрямів кримінологічної науки зумовлена необхідністю протидії проявам злочинної поведінки в зонах найбільшого скупчення людей в умовах збільшення світової урбанізації. За десятиліття існування незалежності в Україні законодавець так і не спромігся прийняти будь-якого зводу законів щодо будівельних норм узгоджених із системою існуючих правових норм. Навіть сусіди приділяють цій проблемі більше уваги, прийнявши «Містобудівний кодекс Російської Федерації» [1] або виданий у Парижі «Кодекс містобудування» [5].

Перенаселеність міст та мегаполісів створює підґрунтя для конфліктів по місцю проживання індивіда і, відповідно, призводить до вчинення багатьох злочинів, оскільки впливає із порушення його інтимного простору. Величезна кількість відкритих невдоволень жителів міста Києва (так само і в інших містах країни) з приводу захоплення земельних ділянок та новобудов, в тому числі і стосовно зменшення кількості парків та місць для відпочинку, дитячих майданчиків, також є проявом боротьби або реакцією на порушення внутрішнього простору людини.

Тенденція концентрації злочинності в мегаполісах характерна для багатьох країн світу. В Російській Федерації в Центральному федеральному окрузі, в який

входить такий мегаполіс, як місто Москва, вчиняється від 20 до 23 відсотків злочинів, зареєстрованих в усій країні, при цьому третина з них припадає саме на Москву [8]. Така приблизно ситуація складається і в Україні. Так, в місті Києві вчиняється більше злочинів, ніж в 22 областях країни порівняно з кожною. Лише в Донецькій, Дніпропетровській та Луганській областях кількість зареєстрованих злочинів більша, ніж в столиці [9]. Ці фактори пояснюються надзвичайною щільністю та концентрацією населення. Так, щільність населення в місті Київ не повторюється в жодному із інших міст нашої країни. Тут на один квадратний кілометр площі припадає 3425 осіб [10]. Питома вага міського населення у загальній кількості до наявного населення в Україні понад 77 відсотків спостерігається лише в п'ятьох найбільших областях: Запорізькій, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській та Харківській. В цілому ж рівень урбанізації в Україні складає 68,3 відсотка.

За даними МВС України, в цих же областях відбувається найбільша кількість зареєстрованих злочинів і складає понад 41%, а разом із столицею майже половину від усіх злочинів в країні [9]. Щільність такої злочинності для того чи іншого району є вірогідним не тільки з-за специфіки цього району, але і з-за специфіки типів будівель та архітектури в цілому.

У житлових районах з багатоповерховою забудовою динаміка здійснення злочинів значно перевищує показники по районах середньо поверхової забудови – на 30–60%, а по окремих видах злочинів – в 3–5 разів [4, с. 268].

Відчуття тісноти викликає наростання стресу, яке нерідко супроводжується найсерйознішими наслідками. Воно сприяє швидкому росту порушень громадського порядку, які в контексті всіх злочинів вчинених в Україні складають 4,1%.

Райони багатоповерхових будівель – це звичайні розсадники злочинності. Практичним шляхом, на прикладі американського Сент-Луїса і цілого ряду міст Англії, доведено, що чим вище щільність населення, тим вище рівень злочинності [2, с. 26].

Однак навіть при цій щільності багатоповерхівок ще одним фактором, що викликає у мешканців почуття агресивності, є обмеженість простору квартир. Цілком ймовірно, що завдяки збільшенню об'єму корисної площі квартири, яка колись вважалась надлишковою, привело б до відчуття особою впевненості в собі, приємності життя, доброзичливості, відсутності пригніченості, депресії, апатії та інших збудників відчаю і, як наслідком цього, агресивності (агресивної і злочинної поведінки), злочинності.

Це в першу чергу повинно відобразитись в збільшенні стандартів і норм при проведенні будівництва квартир в багатоповерхівках, будівництві будинків котеджного типу, відособлених і розрахованих на сім'ю. І при цьому думка про нестачу землі є лише штучним питанням, яке можливо вигідне для збільшення цін на ринку земельних ресурсів.

Так, принаймні, в Росії міста займають 1,1% від усього земельного фонду країни, у Великій Британії – 8%, у США – 5% [2, с. 26]. В Україні цей показник сягає 4,1% [7]. Лише при раціональному використанні природних ресурсів

можлива нормальна адаптація і співіснування людини і навколишнього середовища. Зменшення щільності будівель приведе до збільшення вільного місця, яке, відповідно, буде впливати на ту частину підсвідомості злочинців, яка відповідає за відчуття небезпеки їх викриття і уникнення відповідальності.

Процес вчинення злочину в уяві злочинця проходить декілька етапів, один з яких це підготовка до його вчинення. На цьому етапі потенційний правопорушник вивчає оточуюче середовище, його демаскуючі властивості, а також можливість настання негативних наслідків для себе. Цілком ймовірно, що на такому етапі зловмисник волів би бути непоміченим задля реалізації своїх планів, звісно якщо він свідомо не бажає привернути увагу до своїх дій.

Таким чином, раціональна розбудова візуального простору житлової або виробничої зони може вплинути певним чином на потенційного злочинця або його жертву. При цьому виникають психологічні умови впливу на злочинця, за яких він відмовиться від вчинення протиправних дій або ж буде відчувати небезпеку його викриття, ідентифікації і нейтралізації.

Така концепція розбудови навколишнього середовища вийшла на рівень наукового дослідження ще в другій половині минулого століття. Вперше про неї в ряді своїх публікацій заявив відомий архітектор Оскар Ньюман [6]. Згідно поглядів науковця безпеку будівель та його мешканців можна значно підвищити завдяки врахуванню під час будівництва елементів навколишнього та ландшафтного дизайну.

Сучасне планувальне міст і мегаполісів, вирішення вуличних забудов, проектування і реконструкція, створення нового елітного житла і мікрорайонів відбувається в хаотичному і мало контрольованому напрямку, про що неодноразово ми чуємо з повідомлень в пресі та по телебаченню. Суспільство відчуває на собі так званий «будівельний бум». Більше третини (34,7%) загального обсягу будівництва в Україні виконано підприємствами 5 регіонів (Донецької, Львівської, Одеської, Полтавської та Харківської областей), ще 27,8% – будівельниками м. Києва. За характером будівництва обсяги робіт з нового будівництва, реконструкції та технічного переозброєння становлять 83,1% від загального обсягу будівельних робіт.

Процес будівництва і реконструкцій, довільний вибір архітектурних форм, колористика фактично неконтрольовані з точки зору негативного впливу на свідомість людини. Різноманітність форм, неузгодженість із раніше створеними архітектурними формами, поєднання стилів – все це викликає загальне відчуття некрасивого, негармонійного і як, наслідок, дратівливого і агресивного.

Так, масштабність та пропорційність забудови в багатьох випадках є такими, що висота прилеглих будівель у 3–4 рази більша від ширини вулиць; щільність забудови не відповідає сучасним архітектурним нормам; наземний транспорт збільшився за останні роки в 7–10 разів. Все це в загальному різко негативно вплинуло на простір міст і візуальний простір особистості. Рівень озеленення урбанізованих міст знаходиться на найнижчому щаблі, хоча завдання озеленення є багатофакторним: це і ландшафтний дизайн і збільшення простору міст; участь у біоценозі (виділення кисню, поглинання викидних газів, виділення фітонцидів

та негативно заряджених іонів тощо), а так само носить і превентивну функцію щодо запобігання правопорушенням.

Для прикладу потрібно навести деякі заходи боротьби із графіті, що стало надзвичайно популярним серед молоді і особливо неприйнятним комунальниками. Один із шляхів запобігання написам на будинках – це існування так званої живої огорожі, яка не дозволить близько підійти до будинку з метою вчинення написів. Такою живою огорожею може бути глід, який вирощують як декоративну рослину або для живоплоту. Ця рослина не потребує особливих зусиль у її догляді, відмінно витримує засуху та морози. Поряд з її «захисними функціями» глід має ще і декоративні функції – піддається стрижці і має досить тривалий термін зеленого листя. Крім того, такий ряд огорожі стає зовсім неприступним бар'єром для зловмисників (в тому числі і злодіїв, якщо це стосується перших поверхів будинків). Як живу ізоляцію, можна використовувати і дики троянди, які називаються шипшиною, і т.д. Такого роду заходи можуть бути як загальними, так і індивідуальними. Принаймні їх розробка повинна вийти на рівень загальнодержавної програми, оскільки вкладання коштів в запобігання злочинності є більш економічно ефективним в зменшенні ціни злочинності.

Існування латентної злочинності обумовлює наявність лише однієї третини повідомлень, що надходять до відома правоохоронців, навіть незважаючи на факт постійного зростання з року в рік заяв та повідомлень про вчинені злочини [9]. Про більшість злочинів працівникам міліції майже нічого не відомо. Кримінально-виконавчі установи закритого типу, наприклад, відомі своєю поганою реабілітацією злочинців, а іноді служать так званою «школою для злочинців», оскільки 22,7% осіб, які вчинили злочини протягом січня-березня 2009 року в Україні, раніше вже вставали на злочинний шлях. Кожен другий з них має непогашену або не зняту судимість.

Цілком ймовірно, що поряд з традиційною правозастосовною діяльністю держави вивчення зв'язків створення і зміни оточуючого середовища та поведінки людини може бути також засобом протидії злочинності.

Кримінологічна думка радянських та вітчизняних науковців останніх кількох десятиліть зосередилась на пошуках та розвитку певних характеристик злочинця – його соціальному походженні, статі, стану, агресивності, матеріальному становищу, активності і т.ін., але майже повністю ігнорувало місце вчинення злочинів. Ймовірно, детальний аналіз місць вчинення злочинів і оточуючих їх споруд, досконале їх вивчення надасть можливість знайти взаємозв'язок.

Яскравим прикладом впливу архітектури на злочинність став факт прийняття рішення муніципалітетом щодо знесення кількох будинків та перепланування інших в одному із районів Лондону, що дало змогу зменшити криміногенну обстановку. Це стало можливим завдяки тому, що у злочинців зникла можливість задля полегшення вчинення злочинів або ж з метою безкарності використовувати провулки, прохідні двори, темні завулки та глухі вулиці, які знижували діяльність поліції [3, с. 11].

Отже, архітектурне планування і відповідно фінансування державою проектів, пов'язаних із плануванням безпеки оточуючого середовища в житлових

масивах міст, повинно зайняти своє місце в протидії злочинності в глобальному загально державному плані. Саме використання кримінологічних знань є необхідною передумовою найефективнішого використання бюджетних коштів в плануванні оточуючого середовища людини в мегаполісі з метою унеможливлення виникнення в неї кримінальної мотивації.

Література

1. Градостроительный кодекс Российской Федерации // Собр. законодательства Российской Федерации. – 2005. – № 1. – Ст. 17.
2. Журенков К. Большие деревни // Огонек. – 2003. – №37. – С. 26.
3. О массовых беспорядках в Великобритании // Борьба с преступностью за рубежом: Реф. сб. – М.: ВИНТИ, 1993. № 3. – С. 11-15.
4. Яременко Л.В. Человек и пространство // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. / відп. ред. М.М. Дьомін – К., КНУБА, 2006. – Вип. 15. – 356 с.
5. Code de L'urbanisme. – Paris: Dallez, 1992. – 1139 с.
6. Newman O. Defensible Space; Crime Prevention through Urban Design. – New York City: Macmillan Pub Co, Inc., 1973. – 264 с.
7. http://dkzr.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=97874&cat_id=97786.
8. http://www.gks.ru/scripts/db_inet/dbinet.cgi.
9. <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>.
10. http://www.ukrstat.gov.ua/SIMap/map.html?m=0000000000&t=11_5.

Анотація

Павчук І.С. Оточуюче середовище як чинник кримінально-караної поведінки.

– Стаття.

Залежно від того, як сформовані просторова архітектура і візуальна форма будинків, а також навколишній штучний або природний ландшафт, може бути спровокована або, навпаки, відвернена спроба вчинення злочину.

Значення юридичної науки у профілактиці протиправних проявів у зонах найбільшої концентрації людей дедалі більше зростає. З урахуванням цього, розробка проблеми удосконалення напрямів і форм боротьби із злочинністю у міських поселеннях є сьогодні одним з найактуальніших завдань.

Ключові слова: оточуюче середовище, злочинна поведінка, особа злочинця, криміногенна обстановка, боротьба зі злочинністю у містах.

Summary

Pavchuk I.S. Environment as a factor of criminally-punishable behavior.

– Article.

In connection with generated spatial architecture and the visual form of houses, and also the surrounding artificial or natural landscape the attempt of commission a crime. or on the contrary turned on can be provoked

Value of jurisprudence in zones of the biggest concentration of people increases in preventive maintenance of illegal displays more and more. Taking into account this fact working out of a problem of improvement of directions and forms of struggle against criminality in city settlements is one of the most actual problems nowadays.

Key words: environment, criminal behavior, the criminal personality,, criminal situation, counteraction crime in cities.